

UNA LECTURA DE *MEDITACIÓN DE LA TÉCNICA* DE
ORTEGA I GASSET DES DE LA METÀFORA DEL NAUFRAGI

Facultat de Filosofia. Universitat Ramon Llull

Joan Albert Vicens¹

El llibre d'Ortega y Gasset *Meditación de la técnica* (1930) (en endavant, MT) vol mostrar el caràcter radical que té la tècnica en la vida humana. Ortega sosté que l'ésser humà és forçosament un ésser tècnic: “No hay hombre sin técnica” (565)². Això no ho dedueix d'una anàlisi de la naturalesa humana que el porti a concloure que la tècnica és una de les nostres propietats essencials, sinó que ho mostra practicant la seva metodologia més genuïna: el mètode de la raó vital, que posa de manifest que la tècnica és un moment de la *vida* afirmada com a realitat elemental, veritat primera i, per tant, punt de partida legítim de la reflexió filosòfica. No vol Ortega presentar simplement la tècnica com una activitat específica de l'home, sinó com una exigència de la vida, que ell situa en el centre de la seva metafísica.

De quina manera la vida inclou la tècnica? Si deixem de banda per un moment la MT trobarem en altres textos orteguïans una metàfora que ens situarà en la direcció correcta: es tracta de la metàfora del naufragi. Aquesta

---

¹ Joan Albert Vicens és investigador dels grups *Filosofia i cultura*, Universitat Ramon Llull i *EIDOS (Hermenèutica, platonisme i modernitat)*, Universitat de Barcelona.

² Entre parèntesi refereixo el núm. de pàgina de la citació de la *Meditación sobre la técnica* d'acord amb J. Ortega y Gasset, *Obras completas*, V, Madrid, Ed. Taurus-Fundación Ortega y Gasset, 2006.

metàfora no s'explica a MT tot i que hi apareix implícita en l'ús freqüent que fa Ortega del verb “submergir” per a referir-se a l'estat del vivent en la seva circumstància.

La vida és naufragi, viure és sentir-se naufrag. Ho podem llegir en molts textos orteguians: “La vida es en sí misma y siempre un naufragio. El pobre humano, sintiendo que se sumerge en el abismo, agita los brazos para mantenerse a flote. Esa agitación de los brazos con que reacciona ante su propia perdición es la cultura –un movimiento natatorio–” (*Goethe desde dentro* OC-IV, 397); “La vida es darme cuenta, enterarme, de que estoy sumergido, náufrago en un elemento extraño a mí, donde no tengo más remedio que hacer algo para sostenerme en él, para mantenerme a flote”, (*Principios de metafísica según la razón vital*, OC-VIII, 584); “Vivir es encontrarse náufrago entre las cosas. No hay más remedio que agarrarse a ellas” (*¿Qué es conocimiento?* OC-IV, 591)...

Si ens hi fixem bé –en això consisteix la proposta principal d'aquest treball–, la imatge del naufragi uneix molts elements que conflueixen també en la MT:

1) El naufrag ho és perquè ha estat llançat al mar. No ha estat ell qui s'hi ha llançat. El naufrag es troba, a més, en un element estrany a ell: l'aigua del mar. Enmig de l'aigua ha de fer la seva vida, ha de salvar-se.

2) El naufrag no troba dins l'aigua cap lloc segur on afermar-s'hi. Mou les cames, els peus, els braços i mira de nedar per tal de sostenir-se. L'aigua marina no és un mitjà on pugui descansar, però tampoc no és un lloc on s'enfonsi irremeiablement: d'una banda, li posa les coses difícils, d'una altra, el permet flotar, el sosté...; no s'hi enfonsa definitivament. Cal remarcar aquesta ambigüitat decisiva.

3) El naufrag no en té prou amb nedar. Nadar li resulta esgotador

perquè l'ésser humà no està fet per nedar indefinidament en un medi aquàtic que no és el seu medi vital genüí. Per això el naufrag cerca al voltant alguna fusta salvadora on agafar-se. Si pot –podem estar-ne segurs– intentarà construir un rai unint diverses fustes.

4) Allò que l'interessa al naufrag, tanmateix, no és el mateix rai que li ha facilitat la supervivència. El naufrag, enfilat damunt del rai, guaitarà l'horitzó a la recerca un vaixell que el rescati o d'un lloc on dirigir-se, una llum salvadora més enllà del rai i de la mar on, tot i el rai, navega dificultosament.

A l'hora de descriure el fet de la vida i l'origen de la tècnica, la metàfora del naufrag és molt més rica que la de l'estranger, que Ortega usa en algunes ocasions, segurament seguint Heidegger. En el marc de la filosofia orteguiana resulta més productiu pensar que la vida és naufragi, que l'home és un naufrag en la seva circumstància, que no pas, simplement, que se sent estrany en el món, perquè la imatge del naufragi, cosa que no passa amb la de l'estranger, suggereix la idea d'algú que lluita per sobreviure i que cerca els elements que li facilitin la salvació, que és allò que realment l'interessa. La noció d'estranyesa evoca passivitat, distància i manca de compromís; la imatge del naufrag suggereix activitat i compromís transformador. Per això es tracta d'una imatge que ens permet copsar molt bé l'orto i la funció de la tècnica en la vida humana.

Es pot establir un paral·lelisme fecund entre els elements de la metàfora del naufrag, destacats més amunt, i els diferents aspectes de la situació humana en què sorgeix l'activitat tècnica tal i com els presenta Ortega a MT. L'expliquem a continuació:

1) L'home es troba llançat al món i aquest li resulta estrany, és “ajeno y distinto de su circunstancia (...). El hombre no es su circunstancia, sino que está sólo sumergido en ella...” (557); “el ser del hombre y el ser de la

naturaleza no coinciden plenamente” (569). Li correspon a l'home la difícil tasca de “insertar su ser extramundano en el otro, que es precisamente el mundo”(575). L'alteritat de l'oceà en què es troba el naufrag es correspon amb l'alteritat del món respecte del jo.

Aquest món on es troba, l'ésser humà no l'ha triat. Ens trobem un paisatge, un clima, amb un cos i una ànima (facultats, etc), en un temps, que no hem elegit: “No se nos permite elegir de antemano el mundo o circunstancia en que tenemos que vivir, sino que nos encontramos, sin nuestra anuencia previa, sumergidos en un contorno, en un mundo que es el de aquí y ahora” (571). En aquest món que no ha triat, el jo humà està obligat a actuar i a fer-ho esforçadament: “el hombre tiene que hacerse su existencia... De ahí que nuestra vida sea pura tarea e inexorable quehacer.... El hombre, quiera o no, tiene que hacerse a sí mismo, autofabricarse” (573). Haver naufragat no és el mateix que ofegar-se: amb l'aigua al coll, l'home mira de salvar la vida en un món que no ha triat.

2) Així com l'aigua és per al naufrag un medi inconsistent i, alhora, allò que el sosté, la circumstància és per al vivent allò que li facilita i li dificulta la vida, el món es “un complejo de facilidades y dificultades”, “eso que primitivamente hallamos no tiene un ser aparte e independiente de nosotros, sino que agota su consistencia en ser facilidad o dificultad”(571). Aquest caràter de “facilitat” o “dificultat” defineix la presència executiva de les coses en la vida. Les realitats amb què tractem no són primàriament objecte de coneixement sinó allò amb què el jo ha d'heure-se-les, que està ja present facilitant-nos o complicant-nos la vida abans de ser objectivat i conegut. Abans de conèixer les coses, el jo topa amb elles, s'entrebanca amb elles... L'activitat cognoscitiva emana de la vida entesa com a fabricació de si mateixa (573), com a combat incessant contra les dificultats. El coneixement deriva de la més originària dimensió tècnica de l'home i no es pot dir, segons Ortega,

que aquesta sigui, com sovint s'ha pensat, la simple aplicació del nostre saber.

3) Forçat a actuar per viure, a fer-ho en un medi hostil, el jo humà cerca els mitjans que li assegurin la vida, perquè no en té prou amb els seus propis recursos corporals. El rai que pot construir amb les restes del naufragi el permet surar a l'aigua del mar i alliberar-se del cansament que li causaria nedar sense parar. El món esdevé un mitjà de vida; l'home hi ha trobat la “màquina”: “el hombre se resuelve a buscar en el mundo la máquina oculta que encierra para servir al hombre” (574). Aquest és l'*orto* de la tècnica: com que està en un món que no el mata però tampoc no el deixa viure, l'home es disposa a transformar-lo per tal d'adaptar-lo a les seves necessitats. La tècnica “disminuye, a veces casi elimina, el esfuerzo impuesto por la circunstancia” y “lo consigue reformando ésta, reobrando contra ella y obligándola a adoptar formas nuevas que favorecen al hombre” (566, cf. també 557-8). L'ésser humà no es limita, com l'animal, a cercar allò que necessita, sinó que crea el que li cal per tal de satisfer després les seves necessitats. D'aquí que el temps de la tècnica sigui un temps especial en què el jo humà, lluny de lliurar-se irreflexivament a la recerca del que necessita, es concentra en si mateix i en les coses per a crear un món d'instruments i de màquines que després el conduiran a allò que vol: “en estos momentos extranaturales o sobrenaturales de ensimismamiento y retracción en sí, cultiva el campo y arma el automovil” (556-557).

4) La transformació del món que realitza el jo està en funció del seu projecte vital, que no és encaixar en el món sinó transcendir-lo. “La tècnica permetrà que el hombre no tenga que trabajar más que una o dos horas al día. Pues bien: ¿qué va a hacer el resto de las veinticuatro?” (567). El destí del naufrag no és nedar, ni romandre per sempre en el rai, sinó que el rai és un mitjà per al seu destí, allò on aferma els peus i s'enfila per guaitar en l'horitzó la salvació definitiva, una terra ferma on adreçar-se, la justificació del seu

esforç de supervivent d'un naufragi. Per això Ortega diu repetidament a MT que la tècnica allibera l'home de les tasques més feixugues perquè pugui dedicar la major part del seu temps al seu projecte vital, que resulta ser una "tarea extranatural". "La misión inicial de la técnica es esa: dar franquía al hombre para poder vacar a ser sí mismo" (574). Segons Ortega, la tècnica no ha ofert mai al jo humà el seu programa de vida, sinó els mitjans per a realitzar-lo; l'home no pretén simplement estar en el món, sinó estar-hi bé: lluita pel seu "bienestar" (561). L'activitat tècnica ha estat sempre al llarg de la història motivada i supeditada a aquest programa vital que apunta a un satisfactori benestar: "ella por sí no define el programa; quiero decir que a la técnica le es prefijada la finalidad que debe conseguir. El programa vital es pre-técnico" (575), "la técnica es función del variable programa humano" (579). Aquesta supeditació explica que els invents humans hagin estat quasi sempre postulats abans que realitzats, postulats en funció de les necessitats vitals humanes i del projecte vital que en molts casos les justifica. Per mostrar-ho Ortega contrasta l'actitud davant la vida i les necessitats tècniques del *gentleman* anglès i del *bodhisatva* hindú.

En el marc que acabem de dibuixar, la MT anticipa alguns trets de l'actual situació humana en relació a la tècnica. En aquest punt, Ortega ens ofereix una sèrie d'idees que també trobem, per exemple, a *La rebelión de las masas*, el seu llibre de 1930 consagrat a la descripció del "hombre masa" o de l'home-mitjà contemporani, l'existència del qual veu radicalment condicionada pel substancial desenvolupament de la tècnica al llarg del segle XIX i les primeres dècades del segle XX. A la MT destaca Ortega les següents característiques de l'home de l'era de la tecnologia:

1) Ben entrat el segle XX ja no es tracta simplement que l'home sigui tècnic o que usi tècniques, sinó que viu des de fa dècades en l'era de la tècnica (588), un temps caracteritzat per l'hegemonia de la tècnica en tots els àmbits

de la vida humana: econòmic, polític, cultural, etc. L'home de la nostra època viu de ple en aquesta situació. Els mitjans tècnics de què disposem superen amb escreix els nostres recursos naturals, de manera que “el hombre no puede vivir sin la técnica a que ha llegado” (597). La tècnica té avui un caràcter invasiu de tots els àmbits de la nostra vida.

2) El fet que la tècnica domini completament l'existència humana crea la sensació que es tracta de quelcom “natural”, elimina la consciència de la seva artificiositat; tenim la sensació, per exemple, que tenim telèfon de la mateixa manera que tenim orelles. L'home “puede llegar a perder la conciencia de la técnica y de las condiciones, por ejemplo, morales en que ésta se produce” (598). Aquesta falta de consciència ens ha portat a creure que les tècniques són quelcom natural, artefactes que veiem com a perllongaments del nostre cos, coses presents en la nostra vida en les quals quasi ja no pensem, de tan bé que ens van. I encara més: tot aquest munt de màquines que ens acompanyen des que naixem és percebut com quelcom “neutral”, és a dir: no ens adonem que, per bé o per mal, les tècniques ja han modificat elles soles la nostra realitat personal i han canviat també el perfil de la societat humana, ens han canviat la vida.... I a tot això cal afegir, a més, els problemes morals que es plantegen al voltant de l'ús que fem de les tècniques, que podem utilitzar d'una manera moralment acceptable o d'una forma moralment reprovable.

2) La superabundància de mitjans tècnics de l'home contemporani va lligada, paradoxalment, a la pobresa del seu projecte vital: l'ésser humà té mitjans, però no sap en què gastar-los: “toda la fabulosa potencialidad de nuestra técnica parece como si no nos sirviera para nada” (576). Ens envolten una multitud de recursos tècnics, amb unes enormes potencialitats, que no sabem fer servir per a res que valgui gaire la pena.

3) Aquesta exagerada quantitat de recursos tècnics de què disposa

l'home de l'era de la tecnologia no comporta tan sols desconcert en l'ordre de les actuacions sinó, ben lligat a aquest, en l'ordre del ser: “el hombre actual no sabe qué ser” (576). L'home no sap què ser i no sap qui és: “El hombre de hoy está, en su fondo, azorado precisamente por la conciencia de su principal ilimitación. Y acaso ello contribuye a que no sepa ya quién es porque al hallarse, en principio, capaz de ser todo lo imaginable, ya no sabe que es lo que efectivamente es” (596).

4) Disposem de recursos tècnics però ens falta un projecte vitalment satisfactori a què dedicar-los, la qual cosa sembla contradir la idea orteguiana que, al llarg de la història humana, el projecte vital ha guiat la producció tècnica. Ortega intenta superar aquesta contradicció assenyalant la causa última del desconcert de l'home contemporani: el fet que no ha posat la tècnica al servei de la vida sinó que ha acabat posant la vida al servei de la tècnica. L'home viu de la seva fe en la tècnica i només creu en ella (596); la tècnica mateixa com a “poder” s'ha convertit en la finalitat sense finalitat de la vida humana. El nou projecte vital és disposar del major nombre de mitjans tècnics... per a res: “por eso estos años en que vivimos, los más intensamente técnicos que ha habido en la historia humana, son de los más vacíos” (596). Viure entre aparells, dedicar-se als aparells, invertir en la seva renovació constant, desitjar els millors recursos per tal d'emprar-los en tasques absolutament banals, construir una economia de l'obsolescència, del “fes-ho servir i llança-ho...”, del *leasing*, invertir quantitats enormes de recursos mèdics en perllongar la vida de les persones i desentendre'ns després de la gent gran, omplir les aules escolars d'ordinadors sense que es doni una importància major a la Cultura (amb majúscules) que l'escola hauria de transmetre, etc. Ortega albirava en el seu temps la buidor i el sense sentit a què s'aboca la societat tecnològica de la nostra època, una època que va saber besllumar.

Sabadell, gener de 2010